

Postimehe kirjandus- ja kunstilisas „Virmalised” 1915 ilmunud K. Reinu ülevaade Eesti-Haginski küla elust-olust. Põhja-Kaukaasia: Eesti-Haginsk. Loodus. Kalmõkid. Eestlaste hooned. Põllu- ja karjapidamine. Veeolud. Eestlaste varanduslik seis. Haridusolud: üheklassiline kool ja haridusseltsi kool. Seltsimaja sisseõnnistamine (24.03.1915). Seltsielu; laulukoor ja puhkpilliorkester. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Virmalised (nr. 23), 27. juuni 1915, lk. 89–92

Eesti wõsud Kaukaasia Saharas.

Kodumaalased, tahate teada saada, kuidas ja kus suguwennad kaugel Kaukasia pinnal kas mägestiku-kotkastena wõi lagendiku- ja kõrbelindudena pesitsewad, siis sammume Stawropolist poolteistsada wersta põhjapoole, kus rändaja silm takistamata steppi mööda libiseda wõib, ilma et pilk ühegi kōsitaja pōõsaga, tee ääres kükitaja kiwiga wõi upsakalt taewa poole päd tōstwa mäega kokku pōrkaks — kōik on nii tasane ja lage, nagu oleks loodus ühe määratu suure luuaga kōik selle pōrmandu-stepi puhtaks pühkinud, et rändaja oma jalga wastu kiwi ei tōukaks ega pōõsas kuube ei rebiks, kus inimene keset seda otsata lagendikku, mis hiiglasuurt Wene wōinādala-kooki kujutab, kärbsena wälja näeb, kes sinna-tanna sibab, aga ümberringi ainult kook — keerlew ühetaoline wäli, mis silmale igawust sünnitama kipub, — kuid pisut kannatust, ja loodus teeb endale muutliku näo: maapind hakkab küüru kiskuma, siin-sääl kerkiwad muhud ja paised — wäiksed künkad —, näe, sääl kaugel, kaugel wirwendawad juba looduse laialelaotatud kewadise mantli pääl õrn-sinised lapid, — pisukesed järwed, mis suwel auruks muutuwad, soola külmahärmana maha jättes, mis kaugele ulatab, nagu oleks mõni linased kangad päikesepaistele pleekima pannud. Need on soolajärwed, mis korratult siin ja sääl lasuwad. Libiseb aga pilk rohelist kalewit mööda teisale, siis kujuneb rändaja silma ette algupäraline pilt, mida iga kodumaalane huwitusega silmitseks: mõnikümmend sawist kokkumätsitud küürus onni kükitawad tasandikul, natukene eemal küütsutawad paar-kolm suitsunud telki, kus ühe ees kitsaste, lihaga kinnikaswanud silmadega, tõmbi ninaga ja lös-siwajunud näoga omanik — kalmük — hoolega ärasurnud hobust nülib, et maitsewat suupoolist küpsetada, mis juba praegugi nülijal suu wett jooksmat paneb, nii et wesiste silmadega päältwaataja koergi enam wälja ei suuda kannatada, waid ninapidi lõunalauda kipub, telgis aga aurab juba katel, mille ümber paar mudilast maapäälse paradisi ülikonnas keelt nilpsawad, sest kōige magusam sōök — lamba sisikond — laseb oma isuäratawat lõhna tunda, mis ninas kōdistamist sünnitab. Tõmbakas, kollase siidimütsiga, punaste kingadega ja kotilaiuste pükstega mudilaste memm, piip sabapidi hammaste wahl, segab piitsawarrega aurawat keedist, ja näe, — ühel mudilasel lambapää sarwepidi juba käppade wahel, kuna teine poolkeenud

soolikat lutsutades imeb, mis pika makaronina rindu mööda alla wenib. Kas see pole tore pilt!

Need on lageda lapsed — kalmükid —, rahwus, kes siin ümbruskonnas kõige madalamal kultura astmel puperdab, kuid kaua seisatada nende juures ei maksa, — teeme weel mõne mehise sammu, ja waata — silm ei taha uskuda — taewa poole sirutab end Ew.-Luther. kiriku torn, tema ümber, nagu kohmetanud kanapojad, kössitawad wäiklased nägusad majad, kus eestlased põldpüüdena pesitsewad, see on Eesti-Haginsk, kus kodumaa wõsud Kaukasias stepitaimede — kalmükkide hulgas haljendawad.

Et loodus siin suurt kitsipunga osa etendab, siis ei leidu ka kiwikildu koera wiskamiseks ega witsaraagu lapse karistamiseks, mispärast asunikud ehitusmaterjaliks puu ja kiwi asemel sawi on sunnitud tarwitama, mis taigna taoliseks sõtkutakse, wormide abil neljakandilisteks tükkideks mäsitakse, päikese paistel kuiwatatakse, ja kunstkiwid — plonnid — on walmis, millest siin kõik hooned — kirikust kuni laudani — on siginenud, kuid majad waatawad sellegipärast üsna meelitawalt wastu, sest suurem jagu on telliskiwi woodriga ja tsink-katustega. Wärwitud põrmandad ja laed, walgendatud seinad ja korralik tubane sisseseade naeratawad wõõrale lahkesti wastu ja juhiwad tema tähelepanemist puhtuse pääle.

Asunikude olemasolemist toetab ainult põld, mille külge nad ihu ja hingega aheldatud on, kusjuures paljugi higitilku ohwerdada tuleb, kui peremees 100 dess. ära peab siblima, suwel kannatamata palawusega wilja kokku koristama ja siis 60 wersta ära sõitma, kui põllusaadust „kõlinal” tasku tahad puistata. Kahjuks aga ei ole siinne maapind põllumehele mitte kõik sünnis, ta on mitmekesine — siin lainetab wili, sääl kaugemal paljas lapp mõne harwa soolataimega, weel edasi, — soolaweelombi härmatanud põhi, kuid sündsamad larakad põllupinnal, mida küll ka sawikaks soolamaaks peab tunnistama, kannawad rahuloldawalt wilja, kui taewas parajal ajal märjusest tilgutab, ja kõrwetaw hommikutuul tera enna täiskaswamist ära ei küpseta, nii et kordaläinud aasta hää mälestuse jätab ja põllumees õigusega ütelda wõib: „Meil pole mitte musta mulda, kuid salwes leidub siiski kulda!”

Sõnnikuga põllurammutamise jääb siin sunduslikkudest määrustest wälja, sest maa toidab selletagi peremeest, sõnnik aga kuiwatatakse küttematerjaliks ja kui maitsewad kakud selle tuha sees küpsetatakse, mis näitab, et sõnnik ahjus rohkem kasu teeb kui põllul — küpsetab ja rammutab! Ei kodumaal niisugust kakku saa!

Heinasaak on siin haruldane asi, sest wihma puudumisel kõduneb rohi enne ära, kui ta wikatisse ulatab, toob aga kewade tublisti märga, siis põawad niidumasinad juba aprilli lõpul heinamaad, kui aga „Jüril pole rohtu, siis jääb Jaan ilma heinata.”

Pääle omandatud maa tarwitawad asunikud suure isuga kalmükkide waba rendimaad, mis kõik nisu alla maetakse, ja see laialdane angitsemine on sundinud korralikka põllutööriistu muretsema, mida siin igal peremehel leidub.

Wili weetakse ilma wihku sidumata koju ja peksetakse trullidega, et haganaid rohkemal mõõdul loomatoiduks koguda, mispärast aurupeksu masinaid vähem tarwitatakse.

Ehk küll karjamaa loomale üpris üürikest lõbu pakub, on siiski karjapidamine üsna moodi läinud, sest kodune einelaud toetab tublisti looma energiat, mis separatorid igas peres ürgama paneb ja perenaestele wõi müümise wõimalust sünnitab. Tihti aga teewad lehmad oma perenaestele „wingerpussi” — rohupuudusel pargiwad nad wastiku maitse ja lõhnaga taimi, mis piima ja wõid sugugi wõtta ei lase, isegi lehmad lõhnawad siis nagu mõned linna proud, kuid ninale see ei meeldi sugugi.

Suuremat muret sünnitab siin igale peremehele joogiwee puudus, sest kosutawat allikat ja wulisewat ojakest ei leia siit janunenud rändaja, kuid mõru soolakat wett lompides, kus mõned konnad terwis-wannisid wõtawad, — seda leidub kewadel küll, ja nii on asunikud kaewusid muretsema sunnitud, mis wõlwmata aukudena ajutiselt oma kohuseid täidawad, sest wesi läheb peagi halwaks — mõrusoolaseks — nii et loom ei joo, mis uut auku uuristama paneb, ja nõnda on siis Eesti-Haginskis „rändawad” kaewud — täna siin, homme säääl, kus juures mõnes kaewus niisugune „wedelik” on, et „wiska konn sisse — sureb ära”, nagu seda siin räägitakse. Loomade tarwis on küll tiigidki tehtud, kuhu wihmawesi kogub, kus ka kalagi waiksel õhtul ladusasti laksu lööb, aga armuta-kuiw suwi häwitab tiigid ja suretab kalad.

Et inimene loomast kõrgemal seisab, siis otsib ta omale janukustutamist ei mitte maa päält, waid taewast — püüab oma katustega pilwed kinni ja juhib kalli märjukese torude abil tsement-kaewu. Nii korjab siinne asunik omale joogiwett ja näeb ise, jonnakate elutingimiste pääle waatamata, üsna rahulik ja kobegi wälja, sest mis tal siis wiga õige on: maa söödab, taewas joodab!

Paaris kohas proowiti ka rahaga wett magedamaks teha: katsuti puurkaewuga õnne, kuid mis säält wälja meelitati, oli küll märg, aga mitte mage, ja see temp läks mitu tuhat ümmargust maksma, mis teiste kaewude wee asunikkude suus weel „soolasemaks” muutis.

Kuiwa kliima ja sawimaa pärast ei wõiks siin aiapidamisest juttugi olla, kuid madalamas kohas leidub siiski mõni marjapuu konts, mis õnne aastal omanikule mõne õuna wõi ploomi suhu kukkuda laseb. Akatsiapuu lepib siinsete asunikkudega kõige paremini kokku, sest iga loodusearmastaja peremehe maja on ikka tema warju püüdnud pugeda. Jah, loodus näeb siin waenelapsena wälja, kes harwa ilusat kuube saab kanda, sest kewadel paitab küll see pilt waataja pilku, kui stepp tuhandete mitmewärwiliste lilledega — tulpidega üle on riputatud, mis siis nagu mõni suur Persia kunst-waip wälja näeb, kuid see ilu on üürikene — laseb kade tuuleingel oma lämmastawat hommikust hingeõhku üle waiba käia, siis närtsiwad lilled ja kōduneb rohi, ja loodus tõmbab enese korruga kramplikult kõssi, misajast Kaukasias Sahara wõimuse oma kätte wõtab.

Aga mis sundis neid suguwendi siis niisugusesse kohta pesitama, kus loodust naeratada ei suuda? küsib ehk mõni kodumaalane. Seda wõib niimoodi seletada. Siis, kui wiimne orjaahelate kõlin Eestimaa pinnal waikima oli sun-

nitud ja kuldsed wabadusekiired pahwatades iga suitsuonni tungisid, mil iga rõhutud Eesti rind „Prii on Eesti rahwas!” kustumata rõõmuga hõisata wõis, — siis kaapas üks hiiglasuur nägemata käsi kodumaa salwest mehise käputäie ja puistas selle noosi Kaukasias pinnale, kuid saatuse tuul puhus neid Eesti seemneid ikka edasi, edasi, — kuni nad wiimaks, kas mäekülgedel wõi orgudes, peatama jäid, juurduma hakkasid, idanesid ja nüüd halga kodumaa wõsudena Kaukasias Saharatki kaunistawad nagu Eesti-Haginsk, mis tublisti üle 30 aasta siin pesitseb.

Sellest hoolimata, et loodus siin ilu ja mõnu poolest kepi najal komberdab, käib Eesti-Haginski hoolas põllumees üsna sirgelt, ja seda ei tule siin sugugi imeks panna, kui kobe peremees, kes paar-kolm sulast peab, kõige oma kupa-tusega 2 numbri nelja nulliga üles waagib, kui tema waranduse takserimise kaalu pääle upitame. Sellega oleks nüüd sinne asunik oma ainelisest küljest paberi pääle joonistatud, sellepärast tutwustame endid tema waimlise seisukorraga, mis inimese elus tähtsamat osa peab etendama.

Alghariduse allikast — üheklassilisest koolimajast — hoowab kahe kooli-õpetaja juhatusel waimu walgustus, mis noori taimi kosutab. Wahetewahel töötab Seltsi kool, kus paar aastat kõrgema haridusega naiskooliõpetaja teadust jagas, nüüd aga, raskete tingimiste puhul, suigub see wäikene „ülikool”. Hingamisepäewal hüüab tornis kirikukell, wägewalt müriseb kodumaalt tellitud orel ja waimustatult heliseb Eesti laul, mis magusa kokkukõlana kõrbes iga kuulaja kõrwa tungib ja siis kaugel stepis aegamööda ära sulab . . .

Hariduse järel tuntakse siin isu, edu teeb sammusid, waim püüab päikese poole, ja üksmeel hakkab wõimust wõtma, mis seltsimaja püsti pani ja 24. märtsil s. a. selle sisseõnnistamise wõimalikuks tegi. Hariduseselts teeb edukalt tööd ja paneb oma agarate juhtide abil näitemängusid toime, kus juures laulukoor ja puhkpillide orkester tihti mõnusalt enda ülesannet täidawad.

Karskuseselts on ka olemas, kuid tema tegewuse kohta ei wõi „klaperdamise-apparati” mitte tarwitada. Ajakirjandus leiab asunduses suurt lugupidamist, ja seltsielu hakkab kihama, millele uus noor seltsimaja hoogu annab, kus ka üks kodumaa ööpik — Aino Tamm — ükskord laulu laksutas . . .

Rõõmusta siis, Eesti, sest sinu wõsud ei haljenda üksnes säääl, kus Baltimeri oma laineid mängitab, kus kuusemetsad muinasjuttu puhuwad, kus kõlab Wanemuise kandli hääl, — waid kaugel wõõral pinnalgi, Kaukasias, su pojad kuuskedena sirguwad ja päikse poolt latwu tõstawad!

Rõõmusta, Eesti, su taimi pole suutnud lämmatada umbrohi ega närtsitada kõle kõrbetaul! Ka kaugel kodumaast, siin laias stepiruumis, ka siingi heliseb su Wanemuise kandli hääl, ka siingi tuksub iga Eesti mehe põues soe süda sulle, kallis kodumaa!

Jah, haljendage, õitsege siis, kõrbe taimed, et ükski tuul teid ei närtsitaks, waid sirguge täis Eesti eluwaimu ja olge kodumaale toeks.

K. Rein

Stawropolis, 28. IV 15.